

**THE VOWELS AND VOWEL CHANGES
AT THE ARSIN DIALECT**

Arsin Merkez Ağzında Ünlüler ve Ünlülerle İlgili Ses Olayları

Bahadır GÜNEŞ¹

Berat KUL²

Abstract

Dialect studies are discipline where Turkology is interested and many scientists work on it. The fact that the first studies showed a great deal of compilation has lead to further investigations. Dialect studies have a large part of the province today. These studies are particularly valuable in providing general information. When intended for dialect studies based provinces Turkey Turkish dialects are largely completed. In this case, Turkey Turkish dialects while contributing to the preparation of the grammar also brings with it the need to examine separately the narrower region. Therefore, especially in the center of a district or some neighborhoods, dialect examinations made from a single village based on reviews. In this study, only the texts collected from some neighborhood of the Trabzon were taken as basis. Trabzon, were divided into two groups in their dialect is a dialect region of the Northeast group assessed the scale of Turkey. Most of the work done to date about the region's dialects covers the whole of Trabzon. There is no doubt that these studies are important and fill a large gap; but districts, villages and neighborhoods dialects can also be reviewed in detail. Because small collections are often limited in comprehensive studies. Therefore, in this study, it is investigated that the texts about the vowels and vowels are based on the texts collected from Arsin district center. The findings were compared with previous studies on the region. There are also examples of texts at the end of the study.

Keywords: Dialect studies, Trabzon, Arsin, center dialect, vowels

Öz

Ağzı araştırmaları Türkolojinin ilgi çeken ve çok sayıda bilim insanının üzerinde uğraş verdiği bir disiplindir. İlk çalışmaların büyük ölçüde derleme özelliği göstermesi, daha sonra yapılacak incelemelere yol açmıştır. Bugün ağız araştırmaları büyük ölçüde bir ilin tamamını içermektedir. Bu tür çalışmalar, özellikle genel bilgiler vermesiyle oldukça değerlidir. Türkiye Türkçesi ağızları için düşünüldüğünde il temelli ağız araştırmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu durum, Türkiye Türkçesi ağızları gramerinin hazırlanmasına katkı sunarken aynı zamanda daha dar bölgelerin ayrıca incelenmesi gerektiğini beraberinde getirmektedir. Bu amaçla son zamanlarda özellikle bir ilçenin merkezi veya bazı mahalleleri, tek bir köyden derlemeler esasında yapılan ağız incelemelerine de rastlanır. Bu çalışmada da Trabzon ilinin bütünü içinde yalnız bir ilçenin merkeze bağlı bazı mahallelerinden derlenen metinler esas alınmıştır. Trabzon ili, kendi içinde iki ağız grubuna ayrılarak Türkiye ölçeğinde Kuzeydoğu grubu içinde değerlendirilen bir ağız yöresidir. Bölge ağızlarıyla ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmaların büyük bölümü Trabzon'un bütününe kapsayacak şekildedir. Bu çalışmaların önemli olduğuna ve büyük bir boşluğu doldurduğuna şüphe yoktur; ancak ilçe, köy ve mahalle ağızları da ayrıntılı olarak yeniden incelenebilir. Zira kapsamlı çalışmalarda genellikle küçük yerleşim alanlarıyla ilgili derlemeler sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Arsin ilçe merkezinden derlenen metinler esasında ünlüler ve ünlülerle ilgili

¹ Doç. Dr., KTÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

² KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

değişmeler üzerinde durulmuştur. Elde edilen veriler yöreye ilgili daha önce yapılan çalışmalarla mukayese edilerek dikkatlere sunulmuştur. Çalışmanın sonunda incelemeye kaynaklık eden metinlerden örneklerle de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız araştırmaları, Trabzon, Arsin, merkez ağız, ünlüler

Giriş

Ağızlar, dilin geçmişine ait söyleyiş biçimlerini bugüne taşımaları sebebiyle dil içinde birer müze gibidirler. Bu nedenle, bir dilin gelişim tarihini yazacak olan dil bilimci için ağız araştırmacılarının değerlendirme süzgecinden geçen malzeme oldukça değerlidir (Gemalmaz, 2010: 334-335). Zira bir dili bilimsel açıdan değerlendirebilmek ve doğru sonuçlara ulaşabilmek için o dilin aşamalarını, konuşulup yazıldığı çevreyi ve devri bilmek, tanımak gerekir (Kayra, 1991: 306).

Türkiye'nin tarihsel süreç içinde geçirdiği büyük nüfus hareketleri³, toplulukların dil esasında da alışveriş içine girmelerini sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'deki bütün yöreler için birbirinden değerli ağız özelliğinin varlığına işaret etmekte, araştırmacılar için derinlemesine bir ağız incelemesi yapmayı zorunlu bir durum hâline getirmektedir. Bu incelemeler sonucu ortaya çıkacak dil özellikleri, kendi içinde değerlendirilip geçmişle karşılaştırıldığında Türkçenin diyalektolojik ve tarihi kayıtlarına ulaşmada köprü vazifesi görecektir (Güneş, 2013: 13).

Ağız araştırmalarında önemli konu başlıklarından biri de sınıflandırma çalışmalarıdır. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili geniş ve dar kapsamlı olmak üzere birçok sınıflandırma çalışması yapılmıştır⁴. Türkiye Türkçesi ağızlarının tasnifine dair araştırmalarda Kuzeydoğu grubu ağızları içinde ele alınan Trabzon ili ağızları, kendi içinde temelde iki ağız yöresine ayrılarak incelenir. Bunlardan birincisi, Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçelerine yerleşen Çepnilerin oluşturduğu ağız yöresidir⁵. İkinci ağız yöresi ise bu iki ilçenin dışında kalan ve Trabzon'un merkez ağızını da içine alan bölgedir. Arsin ağızı da ikinci grup içinde değerlendirilir (Demir, 2006: 118). Birinci derecedeki ağız gruplarının ayrıldığı alt kollara bakıldığında Trabzon ili ağızlarının da yer aldığı ikinci derecedeki alt grupta Vakfıkebir, Tonya, Maçka, Of, Çaykara ağızları; diğer ikinci derecedeki alt grupta ise Trabzon merkez, Yomra, Sürmene, Araklı ağızlarına yer verilir (Karahana, 1996: 113). İsmi zikredilmese de Arsin ağızının da ikinci alt grupta yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu alt gruplarda Rize merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu ve Büyükköy ağızları da yer alır. Arsin ilçe ağızının da içinde olduğu düşünülen ikinci alt ağız grubunun temel özellikleri şunlardır (Karahana, 1996: 106):

1. Ön seste tonsuzlaşma ve tonsuz ünsüzlerin korunması, iç seste tonlulaşma diğer ağızlara göre daha azdır.
2. Rize merkez, Kalkandere ve İkizdere ağızlarında i- filinin "Onun da ismi idur Sabire"... gibi kullanışları ilgi çekicidir.
3. Bu ağızlarda kelime vurgusu da sondan bir önceki heceye kaydırılır.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. (Özkan, 2009: 541-558).

⁴ Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan sınıflandırma çalışmalarının genel bir değerlendirmesi için bk. (Buran, 2011: 41-54).

⁵ Karahana (1996: 103), Şalpazarı ağızının Çepni yerleşiminden dolayı Kuzeydoğu grubundan çok Batı grubu ağızlarının özelliklerini taşıdığını belirtir.

4. Yomra, Araklı, Sürmene ağızlarında şimdiki zaman bağlantı ünlüsü “-a-, -i-”dir.

Trabzon ili ağızları özelinde Arsin ağzının da dâhil edildiği ikinci ağız grubunun öne çıkan ses bilgisel özelliklerine Demir (2006: 118-124)’den hareketle bakıldığında aşağıdaki veriler öne çıkmaktadır:

- Ara ünlülerin çeşitliliği ve bu durumun yöre ağızlarını Doğu ve Kuzey Türklüğüne bağlaması
- Daha çok hızlı konuşma ve ünsüz düşmelerinden kaynaklanan ikincil uzun ünlülerin varlığı
- Vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesi
- İkiz ünlülerin belirginliği
- Kalınlık-incelik uyumunun kuvvetli olmaması
- Düzlük-yuvarlaklık uyumunun zayıflığı
- Ünlü değişmelerinin çok çeşitli olması ve farklı sebeplerle oluşması
- Ön seste düz-dar ünlülerin düşmesi
- Çoğunlukla Türkçe kökenli olmayan kelimelerin önünde ünlü türemeleri
- Kelime başında birtakım eskicil kullanım özelliği olarak bazı tonsuz ünsüz kullanımları (g<k; d<t gibi)
- Kelime başı, kelime içi ve kelime sonu ünsüz düşmeleri.

Arsin ağzıyla ilgili metinlere daha çok Trabzon ili ağızlarıyla ilgili yapılan bütüncül çalışmalarda rastlanır. Buna göre Arsin, 1952 yılına kadar Trabzon’un başka bir ilçesi olan Yomra’ya bağlı olduğu için⁶ Caferoğlu’nun araştırmasında doğrudan Arsin ilçesine kayıtlı bir metin yer almaz (Caferoğlu, 1994). Brendemoen’in çalışmasında Arsin ağzından farklı kişilerden derlenip deşifre edilen toplam 7 tane metin vardır (Brendemoen, 2002: 119-131). Trabzon ili ağızlarının bütününe içeren bir diğer çalışma olan Demir’in yayınında da Arsin ilçesiyle ilgili farklı alt konuları içermekle birlikte toplam 7 tane metne yer verilmiştir (Demir, 2006: 255-276). Trabzon ili ağızlarıyla ilgili yapılan çalışmalardan biri de Öründü tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada da doğrudan Arsin adıyla kaydedilen herhangi bir metne yer verilmemiştir (Öründü, 2001).

Trabzon merkezine doğu yönünde Yomra’dan sonra en yakın ilçe olan Arsin, Trabzon il merkezine 20 km uzaklıkta, Trabzon-Rize sahil şeridi üzerinde kurulmuş, ilçenin doğusunda Araklı, batısında Yomra, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise Gümüşhane’nin Yağmurdere bucağı yer almaktadır⁷. Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethiyle birlikte Osmanlı topraklarına katılmış, 1916 yılında Rus işgaline uğradıktan sonra 1918’de işgalden kurtarılmıştır. Daha önce Yomra ilçesine bağlı olan Arsin, 1957 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur⁸. 2014 yılı TÜİK verilerine göre ilçenin toplam nüfusu 28.208’dir. İlçenin nüfus yoğunluğunu oluşturan mahalleler sırasıyla Yeşilyalı (4271), Yalı (3283), Cumhuriyet (1696) ve Fatih (1657) mahalleleridir⁹.

Trabzon il merkeziyle şehrin doğu ilçeleri olan Araklı, Sürmene, Of, Çaykara arasında bağlantı çizgisi konumunda olan Arsin, ağız özelliklerinin ilçe özelinde incelenmesi gereken yörelerden biridir. Bu manada, öncelikle kendi derlemelerimiz olmakla birlikte, daha önce yapılan araştırmalarda Arsin’den derlenmiş metinler de göz önüne alınarak

⁶ <http://arsin.bel.tr/Arsin/3/ilcemizin-tarihi.html> (08.10.2018).

⁷ <http://arsin.bel.tr/Arsin/2/cografi-durumu.html> (08.10.2018).

⁸ <http://arsin.bel.tr/Arsin/3/ilcemizin-tarihi.html> (08.10.2018).

⁹ <http://arsin.bel.tr/Arsin/4/nufus.html> (08.10.2018).

ilçenin merkez ağzına ait temel ses bilgisel özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu manada öncelikle ilçenin merkez ağzında tespit edilen ve ölçünlü dilde kullanılmayan ünlüler ve ünlülere bağlı ses olayları örnekleriyle birlikte gösterilmeye çalışılmıştır.

1. Ölçünlü Dilde Olmayan Ünlüler

Arsin merkez ağzında tespit edilen ölçünlü dilde olmayan ünlüler; ara ünlüler, kısa ünlüler ve uzun ünlüler olmak üzere üç başlık altında gösterilmiştir.

1.1. Ara Ünlüler

Ara ünlüler, ünlülerin veya bazı ünsüzlerin etkisiyle bir sestem diğerine geçiş özelliği gösterirler. Bu ünlüler genellikle normal sürelidir. Ancak zaman zaman normalden uzun veya kısa olanlar da görülebilir. Arsin merkez ağzında da büyük oranda normal süreli olan bu ünlülerin kullanımı çeşitlilik gösterir. Yörenin yaygın kullanılan ara ünlüleri á, i, i, , ò'dir.

á Ünlüsü

Arsin merkez ağzında tespit edilen á ünlüsü, genellikle kelime sonlarında görülen a ile e arasında, a'dan e'ye veya e'den a'ya geçişi gösteren, bir ara sestir. İncelme yönündeki değişmelerde daha çok sesin yanındaki inceltici c, r, y gibi seslerin etkisi söz konusudur. Kalınlaşma temayülünde ise bazıları herhangi bir sebebe bağlanamasa da bazı değişmelerde kalınlaştırıcı k, Ķ seslerinin etkisinden söz edilebilir¹⁰.

a > e şeklindeki değişmelerde:

aşığıyá (I/15), kiráyá (I/42), biráz (I/56), barbutnyá (II/11), býáyá (II/16), alnísíná (III/87), sorá (IV/29).

e > a şeklindeki değişmelerde:

ğurbetlerá (I/10), geçinecáĶ (I/72), ikdá (II/2), var_ísá (II/7), diyálm (III/3), çeşitleriyá (III/74), belletmá (IV/10).

† Ünlüsü

Ağız araştırmalarında açık e sesi olarak bilinen bu sesin Arsin merkez ağzı için belirleyici bir özelliği yoktur. Belli kelimelerin başında veya ilk hecesinde tespit edilen sesin kullanımıyla ilgili örnek sayısı sınırlıdır:

†sgíye (I/18), †sgiden (I/25), g†çim (I/25), †llü (III/17), †lli (III/29).

é Ünlüsü

Türkçenin temel seslerinden biri olan kapalı e, yazı dilinde kullanılmasa da yerel konuşma biçimlerinde etkinliği ön plandadır. Arsin merkez ağzında da kapalı e sesinin belirli bir kullanım alanı söz konusudur. Bu örneklerden çoğu doğrudan sesin kendisini yansıtırken bazı örneklerde (*ébi (II/11) < öbür, ébirine (II/25) < öbürüne*) ise ö > é değişmesinin yansımaları görülür¹¹:

¹⁰ Krş. (Demir, 2006: 133-134); gezár, edalum, giymá; kestaná, eskidán, ketán.

¹¹ Krş. (Demir, 2006: 139); şéy, Kéce (gece), bés.

kêçi (I/2), êtdiler (I/9), gêçim (I/27), yêmek (II/2), vêrdi (III/2), êtdi (III/10), vêrilir (III/54), pêşko (III/57), dêdik (III/98), şêler (III/101) (şeyler), dêmiş (IV/2), çêşmenin (IV/4), yêdek (IV/36), yêdi (IV/49).

ê Ünlüsü

e ünlüsü ile ö ünlüsü arasında yer alan bu ünlü, derlenen metinlerde sınırlı örnekte görülebilmektedir¹²:

êbò (I/50) (öbür), çêkûçlan (III/41) (çekiçle).

î Ünlüsü

Arsin merkez ağzının en karakteristik sesi, ı ile i ünlüsü arasında geçiş özelliği taşıyan yarı ince / kalın î sesidir. Söz konusu ünlü, hem ı'dan i'ye hem de i'den ı'ya geçiş özelliği gösteren örneklerle ortaya çıkar. Arsin ağzı için özellikle belirleyici olan, ı'dan i'ye geçişi gösteren değişimlerdir. Bu tür değişimler kelime içinde ve kelime sonunda görülür. Kelime içinde görülen yarı incelme durumu, genellikle ikinci ve üçüncü hecede gerçekleşirken kelime sonundaki değişme eğilimleri ise ağırlıklı olarak belirtme hâli ekindedir. i > ı şeklindeki değişimler özellikle birinci ve ikinci şahıslara ait iyelik ve şahıs eklerinden önceki ünlüde gerçekleşir. u > ı / i değişimlerinin sayısı ise sınırlıdır¹³:

ı > i şeklindeki değişmelerde:

Kelime İçinde

sırtımızâ (I/2), yapılıdi (I/2), taşırđi (I/3), alınıdi (I/28), yaparık (II/1), yazıldım (III/10), alnisinâ (III/87), yaşantımız (IV/3).

Kelime Sonunda

kalmadı (I/10), dolayı (I/14), yiyicâğini (I/26), salçasını (II/5), barbunyayı (II/13), fıkrayı (IV/2), paraları (IV/21), parasını (IV/23), arkadaşî (IV/29), ayıyı (IV/30).

i > ı şeklindeki değişmelerde:

bızım (I/1), belirlî (I/3), gêçim (I/8), bız (II/1), diyâlim (III/3), işde (III/17), vêrilir (III/55), efendim (III/93), içilir (IV/5), eşin (IV/14), gissin (IV/45).

u > ı / i şeklindeki değişmelerde:

husûsünî (III/2), gursî (III/4), mîhitimde (III/29), sormuşler (IV/1).

î Ünlüsü

ı ünlüsü ile u ünlüsü arasında yuvarlaklaşma eğiliminin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu ünlü, Arsin merkez ağzında büyük ölçüde kelimenin içinde ve son hecesinde, ı > u şeklinde bir seyir izler. Bunun yanında az da olsa i > ı > u (geçirtđi, dëşirik, vërin gibi) aşamalarının sonucunda da görülür¹⁴:

¹² Krş. (Demir, 2006: 140); êvleye, êbir, şêyle.

¹³ Krş. (Demir, 2006: 143-144); bilir, taqmış, gidersın.

¹⁴ Krş. (Demir, 2006: 144-145); dayanir, çobancılık, ayırđir.

deyşıklık (I/5), *geçimsizlik* (I/8), *olmadıgınnan* (I/13), *bakayısın* (I/18), *yaşadı* (I/34), *geldik* (I/40), *ocuqlaım* (I/49), *okıyı* (I/51), *geçirtti* (I/56), *bağdın* (I/73), *fırın* (II/10), *sobacılığa* (III/20), *étدیğum* (III/29), *yazmazık* (IV/2), *ayı* (IV/25), *fırsat* (IV/26), *altına* (IV/36), *vérin* (IV/45).

ò Ünlüsü

i ile ü arasında bir yere sahip olan Ò ünlüsü, Arsin merkez ağzında i > ü ve ü > i şeklinde bir değişme eğilimi gösterir. Genellikle kelime içi ve son hecede görülen bu ünlünün ortaya çıkışında zaman zaman dudak ünsüzlerinin etkisi (bòkmek / bükmek gibi) ile daraltıcı ünsüzlerin etkisi (türò / türü) görölse de söz konusu ses olayı, belli bir fonetik sebebe bağlanamamaktadır¹⁵:

olabilòrdi (I/43), *ébò* (I/50), *eğonomò* (I/69), *türò* (I/70), *üsdòne* (II/7), *bişdòkden* (II/12), *bişòrròz* (II/21), *fòròm* (II/38), *bòkmek* (III/43), *üçònci* (IV/4), *söylòyem* (IV/17), *ölò* (IV/26), *otüròy* (IV/29).

™ Ünlüsü

ö > o şeklindeki değişmenin ara ünlüsü durumunda olan bu ünlü, belirli kelimelerin ilk hecelerinde gerçekleşir¹⁶:

b™yle (I/29), *™yle* (I/34), *y™nnen* (I/73), *™nce* (II/2).

ó Ünlüsü

o ile u arasında bir ses değerine sahip olan bu ünlü de incelemeye kaynaklık eden metinlerde sık geçmez¹⁷:

ónlan (III/20), *yók* (III/67), *bò* (IV/26).

ù Ünlüsü

u ile ü arası sesi gösteren bu ara ünlü, u > ü ve ü > u şeklindeki geçişlerde hemen hemen denk bir özellik sergiler. u > ü değişmelerinde inceltici ünsüzlerin (l, y gibi) etkisi belirgindir. ü > u değişmelerinde ise zaman zaman kalınlaştırıcı ünsüzler (k, n gibi) öne çıkar¹⁸:

ù² (I/43), *bù* (I/44), *úş* (I/49), *zâtùrá* (I/56), *bùğün* (I/73), *pùl* (II/7), *fasùlÿe* (II/17), *sökùluler* (III/48), *husùsùni* (III/2), *kùrek* (III/74), *çekersùn* (IV/34).

1.2. Kısa Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında yaygın olarak görülen ünlü kısaltmaları, kelime içindeki düzdar (ı, i) ünlülerde ağırlıklı olarak görülen bir düşme eğilimidir. Söz konusu ünlülerin

¹⁵ Krş. (Demir, 2006: 147-148); *getòròr*, *devòr*, *bòyür*.

¹⁶ Krş. (Demir, 2006: 150); *™renince*, *™nce*, *b™yle*.

¹⁷ Krş. (Demir, 2006: 151); *ónun*, *ólara*, *soók*.

¹⁸ Krş. (Demir, 2006: 155-156); *kùçük*, *çiflùk*, *gùneş*.

ekleşme ve birleşme sırasında gösterdikleri kısalma hadiseleri, Arsin merkez ağzında da öne çıkar. Diğer ünlülere ait kısaltmaların sayısı daha azdır.

ă Ünlüsü

Kısa a ünlüsünün tespit edildiği örneklerin sayısı sınırlıdır. Kelime içinde ve kendisinden sonra ünlüyle başlayan bir kelimeye ulandığında görülür:

olāraḡ (IV/2), sorā amā o (IV/28), atlayācaḡ (IV/33).

ē Ünlüsü

Tek örnekte tespit edilen kısa e ünlüsü de ünlü karşılaşması sonucu ortaya çıkmıştır: *işdē ondan (III/48).*

ı Ünlüsü

Türkiye Türkçesi ağızlarında en çok görülen ünlü kısaltmalarından biri, diğer ünlülere göre daha kısa bir özellik gösteren ı ünlüsüyle ilgilidir. Arsin merkez ağzında çok sayıda örneği tespit edilen bu kısalma hadisesi, kelime içinde orta ve son hecede genellikle ekleşme sırasında gerçekleşir. Bazı örneklerde ise yan yana gelen iki ünlüden biri olarak kısaltmıştır¹⁹:

genşlğımızda (I/1), yāīrīnī (I/27), ufāī (I/53), soḡanīnī (II/19), saplarīnī (II/31), yāīnī (II/40), ēdiyīrim (III/28), varīP (III/45), yaSşī uzun (III/55), boḡazīna (III/93), asgerīyenīn (IV/12), ḡoPacāīnī (IV/19), uzaḡlaşdīdan (IV/28), teḡlīkesīS (IV/36), muhtarīnī (IV/40).

ı Ünlüsü

Kısa ı ünlüsünde olduğu gibi, kısalma eğilimini belirgin bir şekilde gösteren ünlülerden biri de i ünlüsüdür. Arsin merkez ağzında çoğunlukla kelime içinde ekleşme sırasında görülen bu kısalma, ayrıca art arda gelen ünlülerden biri olarak ve az sayıda örnekte de kelime başı ve sonunda görülür²⁰:

geçīnemeduḡleri_īçīn (I/9), çalışīyīler (I/9), emeḡlū_īnsanlar (I/11), geliyī (I/19), yiyīcāḡnī (I/26), bişmesī (II/8), sulisīnan (II/10), ekşīdūḡden (II/32), īkisinde (III/62), deysīyī (III/103), yaḡnīnde (IV/4), anlaTaīm (IV/7), vereceīS (IV/23), ebīrī (IV/26), īşderīm (IV/44), ḡerīşīnī (IV/51).

à Ünlüsü

Örneği az olan kısaltmalardan biri de o ünlüsüyle ilgili olandır. İki örnekte kelime başında; iki örnekte ise ünlü karşılaşması sonucu oluştuğu tespit edilmiştir:

faydasī dā à oldī (I/35), àlacaḡ (II/11), binaydī à (III/69), àna (IV/30).

ü Ünlüsü

¹⁹ Krş. (Demir, 2006: 142-143); başlāyīsın, yariyī, orīya.

²⁰ Krş. (Demir, 2006: 149-150); yanīna, geliyī, çakayīsın.

ı ve i ünlüleri kadar yaygın olmasa da Arsin merkez ağzında kısa u ünlüsü de kullanılır. Yöre ağzında ekleşme sırasında kelime içinde, ünlü karşılaşması sonucunda ve kısmen kelime başında u ünlüsünün kısaldığı görülür²¹:

olmaduğū (I/8), veyāūt (I/43), ūfāken (I/56), kullandū için (I/57), ğavūrur (II/4), ğoyayrūk (II/10), ekşidūKden (II/32), bū arsine (III/4), aşā ūKari (III/70), bū ölmòş (IV/28).

ü Ünlüsü

Yöre ağzında sınırlı sayıda örnekte tespit edilmiş olan bir kısalma hadisesidir²²:

köyüizde (III/3), paraşütlüyü (IV/33).

1.3. Uzun Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen ünlü uzunluklarının büyük bölümü ikincildir. Arsin merkez ağzında da daha çok ünsüz düşmeleri ile vurgu ve tonlamaya bağlı olarak ünlü uzamaları tespit edilmiştir.

ā Ünlüsü

Arsin merkez ağzındaki “a” ünlüsüyle ilgili uzunluklar, vurgu ve tonlamaya bağlı olarak oluşunlar, ünsüz veya hece düşmesi sonucu meydana gelenler ve ilgili kelimenin aslına uygun olarak söylenmesi sonucu görülenler şeklindedir²³.

Vurgu ve tonlamaya bağlı olarak

sırtımızā (I/2), nazāren (I/69), amā (I/40), arā (III/17), başKā (III/45), vār (III/50), olmās (IV/50).

Ünsüz veya hece düşmesi sonucu

aşşādan (I/33), veyāūt (I/43), olan (I/49) (oğlan), sālĳ (I/51) (sağlık), bāyā (II/16) (bayağı), turşisinnā (II/33) (turşusundan), bāzen (II/36) (ba'zen), çepāne (IV/11) (cephane), ĳoPacāini (IV/19) (kopacağını), çāirmiş (IV/40) (çağırmış).

Kelimenin aslına uygun söylenişi

dāne (I/12), sebāt (I/44), tānesi (II/8), □avāre (III/17), meselā (III/39), berāber (III/74), dān (IV/23) (tane).

ē Ünlüsü

e ünlüsüyle ilgili uzunluklar, vurgu ve tonlamaya bağlı olarak ortaya çıkanlar ile ünsüz veya hece düşmesi sonucu meydana gelenlerdir²⁴.

Vurgu ve tonlamaya bağlı olarak

işdē (I/10), dēyşirik (II/17), hē (III/28), ēvet (III/60), gūzēl (IV/15), ēfendim (IV/17).

Ünsüz veya hece düşmesi sonucu

²¹ Krş. (Demir, 2006: 154-155); oyūni, ĳoruyū, okur ūmuş.

²² Krş. (Demir, 2006: 157); ölüyū, diküyū, görürük.

²³ Krş. (Demir, 2006: 130-132); çān, vār, āy, aşşā, yāmur, bāşiş, çalışacāz.

²⁴ Krş. (Demir, 2006: 136-137); ēri, meslēm, gidecēz.

tēfik (I/52) (*tevfik*), *yēmē* (II/25) (*yemeğe*), *mēmur* (III/9) (*me'mur*), *tēris* (III/17) (*terhis*).

í Ünlüsü

Tek örnekte tespit edilmiştir:

oynayısın (IV/20).

ō Ünlüsü

Yöre ağzında o ünlüsüyle ilgili uzunlukların sayısı sınırlıdır. Bu uzamalar da vurgu ve tonlama ile ses düşmeleri sonucu görülür²⁵.

Vurgu ve tonlamaya bağlı olarak

bōyle (I/27), *yōl* (I/71), *ōyle* (II/24), *ōm_bēş* (III/20), *yōk* (IV/22).

Ünsüz düşmesi sonucu

dōrarız (II/12) (*doğrarız*), *dōrarıK* (II/19), *ōne* (III/28) (*önce*).

ó Ünlüsü

Tek örnekte tespit edilmiştir:

ōretmek (III/2) (*öğretmek*).

ū Ünlüsü

Sınırlı sayıda örnekte tespit edilen uzun u ünlüsü de ses düşmesi ve kelimenin aslına uygun söylenmeye çalışıldığı durumlarda görülür²⁶:

sūdiarabisdanda (I/32), *çocūnnen* (I/38) (*çocuğundan*), *ūraşiyırım* (I/61) (*uğraşıyorum*), *aūrluK* (II/47) (*ağırlık*), *husūsūni* (III/2).

2. Arsin Merkez Ağzında Ünlü Değişmeleri²⁷

2.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Arsin merkez ağzındaki ünlü incelemelerinde *ı > i* ve *a > e* değişimleri öne çıkar. Bunun dışındaki inceleme hadiseleri genellikle belli kelimelerde sürekli görülen incelemeler ile tamamlanamamış örneklerdir. Söz konusu değişimlerde inceltici ünsüzlerin etkisi olmakla birlikte, bazı incelemeler herhangi bir sebebe bağlanamamaktadır.

ı > i Değişmesi

ı > i değişmelerinin genellikle kelime sonlarında veya son hecede ortaya çıktığı; özellikle görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, belirtme hâli eklerinde görüldüğü tespit edilmiştir²⁸:

²⁵ Krş. (Demir, 2006: 149-150); *kullanyōn*, *dōru*, *ōrenmā*.

²⁶ Krş. (Demir, 2006: 153-154); *çocūdum*, *būday*, *olūy*.

²⁷ Arsin merkez ağzının da içinde yer aldığı Kuzeydoğu grubu ağızlarında ses değişimleriyle ilgili bilgi için bk. (Günay, 2003); (Öründü, 2001); (Brendemoen, 2002); (Demir, 2006).

²⁸ Krş. (Brendemoen, 2002: 173); *iraktan*, *irmak*, *isirdisa*, *isindun*; (Demir, 2006: 202); *parasi*, *mali* (*malı*), *misir*.

yullarinde (I/1), yapıldı (I/2), çıkayılár (I/10), hayvani (I/12), arabasi (I/19), dışardan (I/28), yapıP (I/42), soğanni (II/5) (soğanını), misir (II/8), kirarsın (II/32), isinmek (III/58), izğara (III/100), nasi (IV/1), sormamış (IV/5), zamani (IV/8), tarlanin (IV/14), aramişler (IV/15), golinlan (IV/18), ayiy (IV/25) (ayıyı), çäirmiş (IV/40).

a > e Değişmesi

i > a yönlü incelmeye eğilimi kadar yaygın olmasa da a > e incelmeleri de büyük oranda kelimelerin son hecesinde gerçekleşir²⁹:

aşāııye (I/22) (aşāııya), biŗeS (I/32) (biraz), çocūnnen (I/38) (çocuğundan), zorinde (I/41) (zorunda), olsunle (II/52) (olsunlar), tarlenin (IV/10) (tarlanın).

2.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Arsin merkez ağızdaki ünlü kalınlaşmaları çeşitlilik göstermekle birlikte, özellikle i > a ve e > a değişmelerinin yöre ağızı için yaygınlık gösterdiğini söylemek mümkündür. Kalınlaşmalarda ğ, k, n gibi kalınlaştırıcı ünsüzlerin etkisi belirgin olsa da birtakım kalınlaşmalar herhangi bir sebebe bağlanamamıştır.

i > a Değişmesi

i > a şeklindeki kalınlaşmaların ağırlıklı olarak gerçekleştiği yer, kelimenin son hecesidir. Söz konusu kalınlaşmada ğ, k, n gibi ünlü kalınlaştırıcı özelliğe sahip ünsüzlerin etkisi belirgindir. Kalınlaşmanın gerçekleştiği ekler ise çeşitlilik gösterir³⁰:

bızım (I/1), genşliğımızda (I/1), deyişklık (I/5), birlik (I/11), sekiz (I/13), hePisının (I/22), eletüriğımız (I/73), çekerık (II/2), diyelım (II/38), hükümetin (III/2), var_ısa (III/4), gitdiK (III/11), evlendirin (IV/41).

e > a Değişmesi

Bazıları yarı kalınlaşma özelliği gösteren e > a değişmesi de genellikle kelime sonu veya son hecede kendisini gösterir³¹:

şimdiysa (I/5), ğurbetlerá (I/10), †sgidan (I/20), yiyicáđını (I/26), zátürá (I/56), geçinecáK (I/74), ikdá (II/1) (ilkte), kuzinelan (III/62), belletmá (IV/10), haman (IV/13).

ö > o Değişmesi

İlk hecede gerçekleşen bu kalınlaşma olayını gösteren örneklerin sayısı sınırlı olup genellikle belli kelimelerde sürekli olarak gerçekleşmektedir³²:

onceden (I/21), böyle (I/27), öyle (II/26), öretmek (III/2).

i > u Değişmesi

Derlenen metinlerde tek örnekte tespit edilmiştir:

geçinemedükleri (I/9).

²⁹ Krş. (Demir, 2006: 202); dene (tane), tenelik (tanelik), sizer (sızar).

³⁰ Krş. (Demir, 2006: 204); işitdımız, vakıt, fakır.

³¹ Krş. (Demir, 2006: 203); neşelandık, cızardılar (çizerdiler), yamaK (yemek).

³² Krş. (Brendemoen, 2002: 174); obi (öbür), o:ren- (öğren-), omer, o:le (öyle); (Demir, 2006: 205); öyle, böyle, tokduk (döktük).

2.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Arsin merkez ağzında $i > u$ ve $e > u$ yuvarlaklaşmalarının daha çok gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu yuvarlaklaşmalardan önemli bir bölümü tamamlanamamış, yarı yuvarlaklaşma özelliği gösterir. Bu tür değişmelerde genellikle yörenin yuvarlaklaşma eğilimli biçimlerinin etkili olduğu söylenebilir.

$i > u$ Değişmesi

$i > u$ yuvarlaklaşması çok büyük oranda kelimenin son hecesinde gerçekleşir. Bunda yöre ağzında bazı eklerin yuvarlak ünlülü biçiminin tercih edilmesinin etkisinden söz edilebilir. Bazı değişmeler ise yarım kalmıştır³³:

olmaduğu (I/8), çıktık (I/39), kullandı_çin (I/57), goyarık (II/10), sobacılığa (III/13), satduum (III/74), kaşayı (III/93), alacasun (IV/43).

sahtalık (I/2), okiyi (I/34), katlandık (I/41), yazmazık (IV/2), çocuklarım (I/61), verim (IV/45), bakayısın (I/18), sobacılığa (III/20).

$e > u$ Değişmesi

Ünlü kalınlaşmasını da içeren bir yuvarlaklaşma hadisesi olarak $e > u$ değişmesi de büyük oranda kelimenin son hecesinde gerçekleşir. Zaman zaman yarım kalan bu yuvarlaklaşma olayı, bazı örneklerde kelime kökünde görülse de yöre ağzındaki asıl kullanım yeri eklerdir³⁴:

gêçinemedükleri (I/9), gitTukÇe (I/58), çekuŞ (III/13), gezduk (III/18), çekÜÇlan (III/41), köpün (III/92), verecesun (IV/9), çekersun (IV/36).

deyşıklık (I/5), geçimsizlik (I/8).

$e > ü$ Değişmesi

Bu yuvarlaklaşma türü büyük oranda tamamlanamamıştır. Tek örnekte ise doğrudan yuvarlaklaşma tespit edilmiştir. Yuvarlaklaşmanın bazı örneklerinde dudak ünsüzlerinin etkisi hissedilir; ancak değişmenin genelinde Arsin merkez ağzındaki bu eklerin yuvarlak veya yuvarlaklaşma eğilimiyle kullanılmasının etkisi vardır³⁵:

bişürrük (II/18).

yetişdömesî (I/44), êbò (I/50), bişdòkden (II/12), bòkmek (III/43), söylöyem (IV/17).

2.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Yöre ağzında ünlü düzleşmesinin çok çeşitlilik göstermediği tespit edilmiştir. Kullanımı nispeten daha yaygın olan iki çeşit düzleşme olayı $u > i$ ve $ü > i$ şeklindedir. Bunların dışında örnek sayısı daha az olan $ö > e$ düzleşmesi de tespit edilmiştir. Bu tür değişmelerde de yöre ağzının belli eklerde (teklik 3. kişi iyelik eki, duyulan geçmiş zaman eki, soru eki, belirtme hâli eki gibi) özellikle düz ünlüleri tercih etmesi etkilidir.

³³ Krş. (Brendemoen, 2002: 193); dabloı'n (tablanın), muraBBaı'nda; (Demir, 2006: 209-210); findıum (findığım), dayanır, çobancılık, döne_bilir.

³⁴ Krş. (Demir, 2006: 211); herifum, bilduum, pederum.

³⁵ Krş. (Demir, 2006: 211); diyebülürse, bütürürürk, büşürmek.

u > i Değişmesi

Arsin merkez ağzında belirgin olan u > i değişmesi, özellikle belirtme hâli ekinde ve öğrenilen geçmiş zaman ekinde gerçekleşir³⁶:

suyûni (II/8), sulisini (II/10), oni (II/16) (onu), uni (II/22) (unu), duzini (II/44), ğursi (III/4), vurdu mi (III/45), sormişler (IV/1), otıymışler (IV/3), doldurmuşim (IV/11), kutusinâ (IV/11), ğolinlan (IV/18).

ü > i Değişmesi

Bu düzleşme olayını gösteren örneklerin sayısı sınırlıdır. Tespit edilen dört örneğin üçünde düzleşme olayı tamamlanamamıştır³⁷:

êbi (I/63) (öbür), türîò (I/71), üsdòne (II/7), êbirine (II/27), üçònci (IV/4).

ö > ê Değişmesi

Aynı kelimenin söylenişinde tespit edilen bir düzleşme eğilimidir:

êbi (I/63) (öbür), êbirine (II/27), ebîri (IV/26).

2.5. Geniş Ünlülerin Daralması

İncelenen metinlerde birkaç değişik daralma olayı tespit edilse de Arsin merkez ağzı için en yaygın daralma hadisesi “e” ve kimi durumlarda “ê” sesinin “i”ye dönüşmesidir. Bu değişimde l, y gibi daraltıcı seslerin etkisinden söz etmek mümkündür³⁸.

e / ê > i Değişmesi

şiy (I/3) (şey), patatis (I/26), bilim (III/86) (bileyim), söylüm (III/93) (söyleyeyim), diyim (III/99) (diyeyim), şî (IV/16) (şey).

2.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Bu değişimle ilgili tespit edilen tek örnek, tamamlanamayan bir ünlü genişlemesi eğilimidir:

bitêrmîş (III/4) (bitirmiş).

3. Ünlü Uyumları**3.1. Kalınlık-İncelik / Büyük Ünlü Uyumu**

Yöre ağzında kalınlık incelik uyumunu gösteren örnekler belirgindir. Bunun yanında uyum bozukluğu da öne çıkar. Söz konusu kalınlık-incecik uyumunun varlığını gösteren örnekler genellikle belli kelimelerin bu uyuma tabi tutulması özelinde tespit edilen kelimelerden oluşur³⁹:

birêS (I/32) (biraz), zâtürâ (I/56), birez (II/5), fasuya (II/7) (fasulye), fasu□yadan (II/13), şöfôr (IV/17) (şoför).

³⁶ Krş. (Demir, 2006: 212); memuri, yoli, oti, oni.

³⁷ Krş. (Brendemoen, 2002: 189-190); misliman (müslüman), i°stinin (üstünün), pi°şürüdük (pişirirdik); (Demir, 2006: 212); usulünü (usulünü), küni (günü).

³⁸ Krş. (Demir, 2006: 207); baççıye (bahçeye), şıysini, mecileri (imeceleri).

³⁹ Krş. (Demir, 2006: 169-170); nüfûs, nüfus, fiyet, vakıt, dene (tane), barabar.

3.1.1. Kalınlık-İncelik / Büyük Ünlü Uyumunun Bozulması

Arsin merkez ağzında kalınlık-incecik uyumunun bozulduğunu gösteren örneklerin varlığı belirgindir. Tespit edilen örneklerde, bu durumun gerçekleşmesindeki sebepler arasında ince ünlüleri kalınlaştırıcı bir özellik sergileyen ğ, k, n ve kalın ünlüleri inceltme özelliği gösteren r, ş, y gibi ünsüzlerin etkisi sayılabilir. Bazı uyum bozuklukları ise herhangi bir sebebe bağlanamayan ve yörenin belirgin ses olaylarının sonucu olarak ortaya çıkan özelliklerdendir⁴⁰:

genşliğimizda (I/1), yapılıdı (I/2), deyişıklık (I/5), şimdiysi (I/5), hayvani (I/12), öİrencilerin (I/13), altinde (I/19), onceden (I/21), olmaduğuğmen (I/39), gelecesin (I/42), sulisi (II/28), gıtdıK (III/11), bori (III/74), oturmiş (IV/5), evlendirin (IV/41), dedenin (IV/44), sonde (IV/47) (sonda).

3.2. Düzlük-Yuvarlaklık / Küçük Ünlü Uyumu

İncelemeye esas olan metinlere bakıldığında Arsin merkez ağzında düzlük-yuvarlaklık uyumunun varlığını gösteren örneklerin sayısı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla Arsin merkez ağzı, bu uyumun yokluğuyla veya eksikliğiyle öne çıkar. Bu durumun oluşmasında, yöre ağzının bazı eklerde sadece düz (görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman gibi); bazı eklerde ise yuvarlak (-dUk sıfat-fiil eki, şahıs eklerinin ünlüleri gibi) ünlülü biçimleri tercih etmesinin etkisinden söz edilebilir.

3.2.1. Düzlük-Yuvarlaklık / Küçük Ünlü Uyumunun Bozulması

Türkçenin tarihi devirlerinde özellikle Eski Anadolu Türkçesinde olmamasıyla öne çıkan bu uyum, yöre ağzında da büyük oranda gerçekleşmez⁴¹:

olmaduğü (I/8), geçinemeduğkleri (I/9), r_tluğ (I/18), okıyİ (I/34), oldi (I/35), yaPTuğ (I/45), asabiluK (I/58), üsdöne (II/7), suyüni (II/8), bişürüK (II/18), ğursına (III/11), çekuŞ (III/13) (çekiç), bori (III/74), yazmazık (IV/2), oturmiş (IV/5), verecesun (IV/9), çekersün (IV/34).

4. Ünlü Türemesi

Mevcut verilerde sınırlı sayıda örnekte tespit edilen bir ses olayıdır.

Tırabzonda (I/52), poronşit (I/56) (bronşit).

5. Ünlü Düşmesi

Türkçede ekleşme veya birleşme sırasında vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi karakteristik bir ses olayıdır. Bu durum ağızlar içinde daha çok örneği bünyesinde taşır. Arsin merkez ağzında da ünlü düşmesi olayı, daha çok kelime içinde dar ünlülerin düşmesiyle gerçekleşir. Kelime sonunda meydana gelen bazı ünlü düşmeleri ise yörede hızlı konuşmalardan kaynaklanmaktadır⁴²:

⁴⁰ Krş. (Demir, 2006: 170-185); öyle, böyle, dedin, tağdılar, gelsanız, yomralı, atları, sızdırıyler, ğalmış.

⁴¹ Krş. (Demir, 2006: 188, 191-192, 196-200); yüzünü, pederum, hazıllaruğ, yaşlandığ, ürkdı, donmiş (dönmüş), vercēsun (vereceksin), deduğleri.

⁴² Krş. (Demir, 2006: 212-213); urda (orada), dışarda, uğarda (yukarıda), yanna (yanına).

dışardan (I/28), iy (I/62) (iyi), lahanları (II/1) (lahanaları), soğanni (II/5) (soğanını), édiym (II/16), bişürrüK (II/18), yapraklayni (II/32) (yapraklarını), lahan (II/44) (lahana), büşürlır (II/46), tayn_étđi (III/10) (tavin etti), burdan (III/10), orya (III/11), söyléym (III/45), içersíne (IV/10), dān (IV/23) (tane), ĩsdiyrım (IV/46).

6. Ünlü Birleşmesi / Kaynaşma

Mevcut verilerde tek örnekte tespit edilen bir ses olayıdır:

ars_aldım (I/33) (arsa aldım).

Sonuç

Türkiye Türkçesi ağızlarının grameri hakkında yapılan incelemelerin büyük bölümü geniş ölçekli ve araştırma konusu olarak seçilen ilin bütününe yöneliktir. Bu durum, il bazında birçok yerleşim alanının ağız özellikleri itibarıyla tespit edilmesini ve ilgililerce bilinmesini sağlamıştır. Büyük ölçekli araştırmalar yanında daha dar bölge ağızları da inceleme konusu olarak seçilip derinlemesine incelenmelidir. Bu durum, söz konusu ağız yöresi özelinde daha ayrıntılı verilerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Trabzon'un Arsin ilçesinin merkezinde yer alan bazı mahallerden derlenen metinler esasında hazırlanan bu çalışmada, ünlüler ve ünlülerle ilgili ses olayları tespit edilmiş, bu tespitler, Trabzon ili ağızlarıyla ilgili olmak üzere daha önce hazırlanan gramerlerle mukayese edilerek gösterilmeye çalışılmıştır. Bu manada konuyla ilgili daha önce yapılan bütüncül çalışmalardaki verilerle büyük oranda örtüşme olmakla birlikte, bazı özelliklerin özellikle vurgulanması; önceki araştırmalarda tespit edilen bazı özelliklerin de tarafımızca derlenip incelenen metinlerde yer almaması şeklinde sonuçlar da görülür.

Yukarıda belirtilen tespitleri özellikle vurgulamak gerekirse yörenin yaygın bir şekilde kullanılan ara ünlüleri *á, í, i, ö*'dir. Kısa ünlülerden de *ĩ* ve *ı* diğer kısa ünlülere göre daha baskındır. Uzun ünlüler içinde *a, e, o* ve *u* ünlüsüyle ilgili uzunluklar dikkat çeker.

Ses olayları açısından bakıldığında ünlü incelmelerinde *ı > i* ve *a > e* değişimleri yörede öne çıkar. Ünlü kalınlaşmalarında ise *i > ı* ve *e > a* değişimleri yöre ağızı için yaygınlık gösterir. Ünlü yuvarlaklaşması olarak *ı > u* ve *i > u* değişimleri belirgindir. Düzleşme olayında *u > i* ve *ü > i* değişimleri daha belirgindir. Çalışmaya kaynaklık eden metinlere göre Arsin merkez ağızı için en yaygın daralma hadisesi ise "e" ve "é" seslerinin "i"ye dönüşmesidir.

Ünlü uyumları açısından kalınlık-incelik uyumunun varlığı kadar bu uyumun bozulduğunu gösteren örnekler de yaygındır. Düzlük-yuvarlaklık uyumu ise daha zayıftır. Bu durum, yöre ağızı için uyum bozukluğunun varlığıyla öne çıkar. Ünlü düşmelerinde ise Türkçenin genelinde olduğu gibi, vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi yörede daha yaygındır.

Kaynakça

- Brendemoen, B. (2002). *A Turkish Dialects of Trabzon*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
 Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 6 (1), 41-54.
 Caferoğlu, A. (1994). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. (2. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
 Demir, N. (2006). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
 Günay, T. (2002). *Rize İli Ağızları*. (2. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

- Gemalmaz, E. (2010). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Türkçenin Derin Yapısı*. (Yay. Hzl. Cengiz Alyılmaz-Osman Mert), Ankara: Belen Yayınları, 334-335.
- Güneş, B. (2013). *Borçalı (Gürcistan) Karapapak / Terekeme Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kayra, E. (1991). Lehçe Bilimi ve Dil Haritaları. *Türk Dili Dergisi*, 478, 299-306.
- Öründü, F. (2001). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Özkan, N. (2009). Anadolu'daki Nüfus Hareketlerinin Ağızların Oluşmasına ve İncelenmesine Etkileri. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa). Ankara: TDK Yayınları, 541-558.
- Arsin Belediyesi. (2018). İlçemizin Tarihi. Erişim adresi: <http://arsin.bel.tr/Arsin/3/ilcemizin-tarihi.html> (08.10.2018).
- Arsin Belediyesi. (2018). İlçemizin Coğrafi Durumu. Erişim adresi: <http://arsin.bel.tr/Arsin/2/coGRAFI-durumu.html> (08.10.2018).
- Arsin Belediyesi. (2018). İlçemizin Tarihi. Erişim adresi: <http://arsin.bel.tr/Arsin/3/ilcemizin-tarihi.html> (08.10.2018).
- Arsin Belediyesi. (2018). İlçemizin Nüfusu. Erişim adresi: <http://arsin.bel.tr/Arsin/4/nufus.html> (08.10.2018).

Çeviri Yazı İşaretleri

- á : a-e arası ünlü
- ä : açık e ünlüsü
- í : ı-i arası ünlü
- ó : o-ö arası ünlü
- ú : u-ü arası ünlü
- è : e-ö arası ünlü
- ı : ı-u arası ünlü
- ò : i-ü arası ünlü
- é : e-i arası ünlü (kapalı e ünlüsü)
- ó : o-u arası ünlü
- ā : uzun a ünlüsü
- ē : uzun e ünlüsü
- ī : uzun ı ünlüsü
- î : ı-i arası uzun ünlü

ī	: uzun i ünlüsü
ō	: uzun o ünlüsü
ó	: o-ö arası uzun ünlü
ū	: uzun u ünlüsü
ă	: kısa a ünlüsü
ě	: kısa e ünlüsü
ĩ	: kısa ı ünlüsü
ï	: kısa i ünlüsü
ö	: kısa o ünlüsü
ũ	: kısa u ünlüsü
ű	: kısa ü ünlüsü
ċ	: normalden daha önde telaffuz edilen ve hafif sızıcı olan c sesi
ç	: normalden daha önde telaffuz edilen ve hafif sızıcı olan ç sesi
ċ	: ç-ş arası ses
ġ	: arka damak g sesi
ħ	: nefesli h sesi
ķ	: arka damak k sesi
ĵ	: ön damak k sesi (yalnız kalın ünlülerle)
ĵ	: ön damak l sesi (Arapçaya özgü ince l sesi)
ŋ	: düşme eğilimi gösteren n sesi
K	: k-g arası ses
Ḳ	: ḵ-ğ arası ses
P	: p-b arası ses
S	: s-z arası ses
Ş	: ş-j arası ses
T	: t-d arası ses

- í : düşme eğilimi gösteren ğ sesi
 ħ : düşme eğilimi gösteren h sesi
 ı : düşme eğilimi gösteren l sesi
 ı : düşme eğilimi gösteren r sesi
 ı : ulama ve ikiz ünlü işareti

Ek: Metin Örnekleri

Metin No	Adı / Soyadı	Yaşı	Eğitim Durumu	Derleme Yeri
1	Ahmet Kılıç	49	Ortaokul	Merkez Gölgecik Mah.

hocam işde bizim gençliğimizde ilk yıllarında köyde çok hayvancılık vardı hayvan inek göyün keçisi onnan sonra köyde yol yoğ_ıdi her şı sırtımızā bi sahatlik taşıma yapıldı. atlar taşırdı. onnan sonra işde onnan sonra yol geldi şiy döneminden sonra yani belirli bi dönemden sonra yol geldi köye onnan sonra telefon geldi onnan sonra eletirik geldi işdeā onna böyle bi deysiklik oldu. onnan sonra da şimdiysa şimdi köyler hep boşaldı. okul kapandı. Köyde talepe kalmadı.

- Köylerin boşanmasının sebebi ne acaba?

sebebi geçimsizlik işde insanlar_orda geçim_olmadığı için hayvannan filan geçinemedükleri_ için şimdi bütün şehirlere göç_étdiler orda inş_tda çalışiyiler_ argadaşlar. onnan sonra işde ğurbetlerā çıkayılār. bunnan dolayı köylerde d_ insan kalmadı bizim köyde ancaK beş_ıltı yedi hane birlik var onlar da emekli_ insanlar onlarda da hayvan filan yok işde bi dane iki Tāne hayvani olan var başKa yok işde bunun birçok sebebi işde öğrencilerin tabi okulları sekiz yıla çıkması onnan dolayı sekiz yıllık okul köylerde olmadığından dolayı milleti me·bur gazalara gö_étmeye zorladı. insanlar bunnan dolayı çocukları_ıni okutmaK_ için_ işde hepsi aşağıya indiler.

Metin No	Adı / Soyadı	Yaşı	Eğitim Durumu	Derleme Yeri
2	Hatice Kul	54	İlkokul	Merkez Fındıklı Mah.

-Lahana sulisi nasi yapılır?

lahanadan biz ğara lahanadan iki yemek yaparız. ikdá lahana Kātisi yaparık he_ınce lahanaları haşlarık onnan sora çorbalık çekerık fırın fırın çorbaluğu yaparız_ınceden fırın çorbaluundan_ınce lahanamızı haşlarız onnan sora lahanayı haşladdan sora iç yayı ğavürür iç yayı yaKarık. onnan sora zēytin yayı ğoruz birez tere yayı ğoruz ğavruruk soğanni moğanni onnan soa salçasını de ğoruk onnan sora lahanasınnan çorbaluğunu ğoyarız lahananalā çorbaluu ğoyarız üsdōne Tuzini pül biberini şı var_ısā fasuya bişmiş var_ısā

fasuya bişmiş fasuya yoK_ısá misir tānesi atarız. onnan sora suy_üni dá goruz normal o bişmesi normal suy_ün ğarari var suy_üni dá goruz ğoyarız üsd_öne güzelce bişer.

a lahana sulisini dá ™nce çorbaluunu lahana sulisinnan ™nce çorbaluunu ğoyar_ük fırın çorbaluu olaçak ™nce fırın çorbaluun_ü ğoyar_ık ğaynar_ık onnan sora lahanasini onu haşlama haşlamadan ğoyar ince ince d_örarız. çok ince ğoyarız hā bişd_ökden sora ™nce fasyaları ş_i barbunya_á alacak fasulyasi ebi fasulyadan olur_ama barbunya daa güzel_olur.

-Ĝaldın y_erden devam_ét.

hatırlayamadım né édiym unuttum_oni.

-Barbunya goydun.

hā lahana sulisinna şiy laanası güzel bāyā biş_ürr_ük_ol_ari ¹orba ™nce ¹orbalu_ınnan bile bayā biş_ürr_ük fas_ülye dá ayriyetTen haşlar_ık ki reng_i fasulyada bir_iki sefer d_eyşirik suyini rengi ç_ıksın onnan sora onları ğoyarız gene iç yay baş_ıKa tavada ğavurr_ük yağarız onnan sora soğanini d_örar_ık. onnan sorā gene salçasini p_ül biberini d_üzini onnan sora ™nceden az misir_uni atar_ık lahana sulisina ē onnan sora onnar_i da ğarışimini yaparız soradan her ş_işini katar o bireS sul_i olur o lahana ¹orbasi_ı olur o zaman suyini normal ğoyarız o da ™yle ğaynar biş_örr_öz olu sana laha lahana ¹orbamıS.

Metin No	Adı / Soyadı	Yaşı	Eğitim Durumu	Derleme Yeri
3	İbrahim Taşğın	78	İlkokul	İlçe Merkezi

şimdi ben meslee bin dokuz_üz elli altı senesinde başladım o zamanın o zamanın zamanında olan hükümetin vatandaşa gençlere bir sanat öğretmek hus_üs_ünü emir v_erdı o zaman her K_azaya her köye yani demokrat parti devri diyālım o zamanın baş_ğanına d_edi ki köy_üzde ne ğada ilkoğuli bit_ermiş gençler var_ısa bi demirci ğurs_i bi de marangoz ğurs_i iki Tane ğurs bu arsine v_erdiler.

-Bu k_urslar arsinde...

...türkiyenin her yerinde da her yerinde var arsinde de iki k_urs...

iki ğurs biri marangoz ğursi biri demirçi ğursi ikis_ini de devlet m_ëmur_olara_ık bişer hoca tayn_étđi. biz de o zamanki muh_Tarlar bizi yazdı. ben de yazıldım. bizim burdan demirçi ğursina on_om_bir ğişi gitdi_ık_orya bir sene bi devre çalışma_ık var_orda. işde orda da çalışdım bi sene onnan sora gendi başıma hiç a_şmadan gendi evimde sanāta aldım çeku_ş kelpetin muğ bilmem ne sobacılığ_a devam.

-Ordan başladın...

ordan başladım.

-Yaş kaç bu ara?

işde yaş o arā ilko ilkoKul bēşinci Sınıfdan tliü ikide tēris_öldüm bir_iki sene havāre gezduK ondan sora ğurs devlet aşdı.

-O zaman om_bēş on_alti yaşları...

om_bēş on_alti yaşlarındayım. evde o sobacılığa başladum zaman on_alti on yēdi on sekizlere ğadağ...

Metin No	Adı / Soyadı	Yaşı	Eğitim Durumu	Derleme Yeri
4	Mehmet Dündar	60	Üniversite	İlçe Merkezi

şindi ğaradenizliye sormişler ki bu fıkraları siz nasi bulup da yazarsınız? demiş ki biz demiş fıkrayı demiş özel_olāarak oturup da yazmazık ki demiş nasi demiş demi bizim demiş yaşantımız fıkra. demiş nasi? dedi ki adamın bi tānesi iki ğişi otirmişler yolun kenarın çēşmenin yanında muhabbet_ēdiyiler gelmiş bi üçōnci ğişi su ičecek norma-de ne yapması lāzim sorması lāzim ki bu su içilir mi? sormamış. oturmuş gelmiş_orde su içmiş işdiKden sora sormuş ki laabu su içilir mi?

şindi anlaTaim sana bi asgerlik fıkrasi. temel gitmiş asğere hanımı var fadime başKa kimse yok memleketde gelmiş tarla belleme zamani. şindi tarla belleneceK_amā fadime ni nasi bellesin? adam tutacasın ona da par vērecesun para yok. yazmış fadimeye mekTup fadime demiş tarlaya saKın millet adam_alip da belletmā tarlenin içersine ben cepāne doldurmuşim gömmişim mekTubu da atmış şeye asgeriyenin posda kutusina. nasısa asgeri yenin mekTupleri kontrol_ēdiliyi ya. o şimdi mukTubi postāciler şiy asgerler okurken bakmışler ki la adamın tarlasına cepāne yuli. haman memlekete asgeriyesine telefon_ētmışler. falancaın tarlasini sarın tarlayı ğuvetli eşin tarlanin bi tarafında cepāne var cepāneyi bulun. gitmişler tabi aramışler taramışler tarlayı ğüzēl bi alt_üs_ētmışler. bi şē yok. bi ğaç ğün sora fadimeye tele şı mekTup yazmış temel. fadime demiş tarlayi bellediler mi?

ēfendim sana söylōyem temellan dursun Kitmişler gezmeye. temel şōfōr o şimdi arada bi şey viTes deyişdiriyi ya viTes ğolinlan berāber ēPiy gitmişler viTes ğoli kopmiş demeK saKatiydi heralda dursun demiş_ona ki onun demiş koPacāini ben_anlamışdım sabaTdan beri onlan oynayısın.